

Prefață

Patrimoniul cultural și natural sub pavăza Dreptului

Printr-o semnificativă coincidență, anul 2018 va fi marcat deopotrivă ca *Anul european al patrimoniului cultural* (proclamat prin Decizia Parlamentului European și a Consiliului din 17 mai 2017) și cel al *Centenarului Marii Uniri*, actul desăvârșirii statului național unitar român din 1918.

Două evenimente care, dincolo de semnificațiile lor particulare ce le caracterizează, generează un sentiment colectiv de împărtășire a unei istorii și identități comune. Și aceasta cu atât mai mult cu cât, așa cum se subliniază în considerentele deciziei Uniunii Europene (UE sau Uniunea), „Anul 2018 are o importanță simbolică și istorică pentru Europa și pentru patrimoniul cultural al acesteia, deoarece marchează o serie de evenimente semnificative, cum ar fi cea de-a 100-a aniversare a încheierii Primului Război Mondial și a independenței mai multor state membre (...)”, astfel că o asemenea marcă poate oferi „ocazii de a înțelege mai bine prezentul printr-o înțelegere mai nuanțată și împărtășită a trecutului” (pct. 15).

Într-adevăr, *patrimoniul cultural* este un element esențial al identității europene și se află în centrul proiectului european; moștenirea culturală reprezintă nu numai un mijloc de a înțelege trecutul nostru, ci și un atu susceptibil să ne ajute în construirea Europei viitorului. Asemenea conotații identitare se degajă major și din aniversarea unui secol de stat național, unitar și indivizibil; sentimentul unității și demnității naționale se conjugă cu conștiința destinului comun european și se completează armonios cu respectul diversității expresiilor culturale.

Ideile, principiile și valorile integrate în patrimoniul național și cel al Europei constituie o sursă comună de memorie, de înțelegere, de identitate și dialog, de coeziune și de creativitate în Uniunea Europeană și în cadrul fiecărui stat membru.

Patrimoniul cultural este deosebit de valoros pentru societatea europeană din punct de vedere spiritual, social, economic și al mediului.

Ca patrimoniu comun, cel cultural nu există și nu se manifestă independent de componenta naturală a acestuia și de aceea devine tot mai uzitată și dobândește consistență conceptuală sintagma „patrimoniu cultural și natural”.

Grație importanței sale excepționale și în virtutea „complexului lui Noe” dezvoltat de lumea modernă, de a pune la adăpostul arcei patrimoniale noi valori, patrimoniul comun (cultural și natural), ca resursă colectivă și bun al tuturor păstrat pentru generațiile viitoare, se impune a fi conservat, apărat și gestionat în mod durabil.

Un rol prioritar revine, în realizarea acestui obiectiv, dreptului. Dintr-o asemenea perspectivă aniversară, dar mai ales sub presiunea emergenței unei problematice specifice tot mai stringente și mai importante, cu un caracter relativ unitar și care cere intervenția dreptului, s-a născut ideea unei construcții teoretice, plasată sub efigia *protecției juridice a patrimoniului cultural și natural*.

Desigur, în planul realităților, diferite date statistice și constatări evidente ne arată o agresiune fără precedent, cu consecințe incalculabile asupra diferitelor componente ale

acestei moșteniri și valori comune, ceea ce reclamă intervenția rapidă, adecvată și eficientă a dreptului. Dar pentru o atare apropiere juridică sunt necesare delimitarea și definirea anumitor premise conceptual-operaționale. Dificultățile teoretice sunt majore. Patrimoniul este, prin excelență, o noțiune polisemică, al cărui sens și semnificații se impun clar și precis a fi stabilite juridic, termenii „cultural” și „natural” fiind și ei încă destul de confuzi și implicând aceeași nevoie de clarificare, după care ar urma conturarea protecției sale în cadrul diferitelor ramuri de drept.

Din perspectiva tradițională, etimologic, *patrimonium* ține de moștenire, iar în limbajul juridic poartă încă amprenta *summa divisio* între dreptul privat și dreptul public; pentru privațiști, el înseamnă ansamblul drepturilor și obligațiilor unei persoane, având ca trăsătură intrinsecă referirea la noțiunea de universalitate, în timp ce publiciștii au dezvoltat noțiunea de *patrimoniu comun*. Așa cum s-a remarcat, patrimoniul civilist este rezultanta juridică a liberalismului economic, pe când patrimoniul comun este aferent unei concepții mult mai conservatoare și neproductivistă, care evocă chiar viziunea originală a patrimoniului care, în Grecia arhaică, desemna „ansamblul pământului util supraviețuirii unei familii”. Este de reținut și relevant apoi ideea de *transmitere* între generații, precum și cea a apartenenței, apropierii comune, colective și a responsabilității de aceeași natură, interesele private cedând în fața acestei exigențe.

Ecuția „*patrimoniu cultural și natural*” rămâne și ea aproximativă și mai puțin clară, cel puțin din punct de vedere juridic.

Desigur, unele definiții legale apelează la formule enumerative și au în vedere diversele interese publice care ar justifica protecția patrimoniului, ca, de pildă: cele istorice și artistice, științifice, arheologice, estetice, tehnice, cărora li s-a adăugat, mai recent, patrimoniul imaterial.

În fine, calificativul *natural* nu corespunde niciunei definiții precise, cu consecința dificultății atașării unui regim special de protecție și conservare. Se consideră, în general, că patrimoniul natural constituie o rezultată a acțiunii forțelor naturale, fără intervenția omului, dar, în mod evident, este adesea dificil a identifica o „natură pură” asupra căreia umanitatea să nu fi intervenit pentru a organiza, valorifica ori cunoaște numai. În definitiv, între mediu și patrimoniul natural nu există decât o falsă opoziție și, în orice caz, se manifestă o complementaritate originară, mergând până la unitate primordială.

Noua percepție juridică, afirmată principial încă de acum 45 de ani, prin Convenția de la Paris, din 16 noiembrie 1972, pentru protecția patrimoniului mondial și cultural, distinge între cele două tipuri de patrimonii, dar favorizează unitatea protecției lor, considerând natura și cultura ca valori comune, contribuitoare la patrimoniul mondial. Asistăm, așadar, la emergența unui concept extins și interdisciplinar, chiar globalizant.

Ca o concluzie generală și generalizată, dincolo de dificultățile intrinseci, inclusiv de ordin juridic, ale precizării conținutului și semnificațiilor sale, noțiunea de patrimoniu are calitatea de a unifica regimul de protecție, limitând absolutismul dreptului de proprietate în numele interesului general, solidarității intra și între generații și favorizând instituționalizarea unei cooperări mondiale în materie.

Odată relevante asemenea clarificări și precizări preliminare, urmează a prefigura contururile unui posibil *drept al patrimoniului cultural și natural*, ca un nou domeniu de reglementare și disciplină științifică în formare. Fiind încă la începuturile unui atare demers, ne permitem a constata, deocamdată, că, dacă protecția patrimoniului a fost concepută mai întâi în dreptul intern, un regim juridic de acest tip se afirmă și în plan internațional, iar

Uniunea Europeană promovează o abordare integrată a acestuia și consideră protejerea sa o responsabilitate comună a tuturor părților interesate.

Pe lângă această structurare „pe verticală”, pe ordini juridice și niveluri de reglementare, în context orizontal, un *drept al patrimoniului cultural și natural* întreține raporturi strânse, până la confundare, în unele privințe, cu dreptul mediului, fără a putea ignora elementele comune, indisociabile cu dreptul culturii și dreptul urbanismului. Recent sosit în rândurile „noilor drepturi”, el are un evident caracter interdisciplinar, se află în proces de delimitare a ariei obiectului de reglementare și de căutare a altor componente ale particularizării lui, dar sigur într-o afirmare implacabilă.

Sub impulsul unor atare evenimente aniversare și pornind de la premise și considerații teoretice de genul celor prezentate mai sus, am luat inițiativa întreprinderii, sub auspiciile didactice generoase ale Universității Ecologice din București, a unui curs interdisciplinar consacrat *Protecției juridice a patrimoniului cultural și natural al României*, cu participarea unor specialiști de excepție ai problematicii astfel abordate. *Curiculla* sa va cuprinde, după necesarele noțiuni introductive (patrimoniul, patrimoniul comun, patrimoniul cultural și natural, locul de delimitare a protecției patrimoniului în și de diferitele ramuri de drept, sistemul instituțional aferent etc.), analiza capitolelor pendinte regimului juridic pertinent: *protecția patrimoniului imobiliar* [arheologic, monumentele istorice, elemente ale patrimoniului construit și neconstruit (situri și peisaje, litoral și mediu marin, muntele, păduri, faună și floră)], *protecția patrimoniului mobil* (bunurile culturale mobile, muzee și colecții, biblioteci, arhive și depozit legal), *protecția patrimoniului imaterial* (inventarul patrimoniului material și imaterial, patrimoniul imaterial și proprietatea intelectuală) și *concluzii și propuneri* (posibile evoluții teoretice, demersuri de codificare, perspective de abordare și promovare ș.a.).

Opțiunea pentru o asemenea structurare a materiei se justifică pornind de la constatarea că cea mai potrivită distincție, diviziune a acțiunii juridice de protecție se referă la patrimoniul material și, respectiv, la cel imaterial. Regimul de protecție a primului este unificat, în sensul în care diferențierea între patrimoniul natural și cel cultural nu are, din punct de vedere juridic, decât o relevanță relativă. Distincția fundamentală cu care se operează în drept rămâne, și în această privință, cea clasică, între imobile și mobile. Ca atare, fie că e vorba de edificii sau spații neconstruite, atare elemente se circumscriu *protecției patrimoniului imobiliar*, care aparține și se manifestă în puternică interacțiune cu dreptul mediului și dreptul urbanismului, în timp ce *protecția patrimoniului mobil* ar implica, în primul rând, dreptul administrativ. Referitor la *protecția patrimoniului imaterial*, acesta presupune, mai ales, intervenția dreptului proprietății intelectuale. Pe lângă o atare analiză și evaluare de *lege lata*, fiind vorba de un domeniu nou, inedit, de reglementare și de reflecție juridică, un rol prioritar se cuvine acordat investigațiilor prospective, urmărind configurarea particularităților și conferirea elementelor de operabilitate aspectelor care individualizează domeniul, concretizate sub forma propunerilor de *lege ferenda*. Iar acestea se pot materializa printr-o percepție adecvată și o sinteză interdisciplinară care să marcheze specificul acestei acțiuni juridice. Desfășurarea unui atare proces didactic se impune, fără îndoială, a se exprima, înainte de toate, sub forma unui „manual de întrebuintare”, mai precis a unei lucrări care să cuprindă, deopotrivă, prezentarea teoretică și pe cea a instrumentelor de realizare practică a obiectivelor de protecție. O atare percepție presupune o precizare metodologică prealabilă. Protecția reclamă măsuri, deopotrivă de apărare și dezvoltare. Prima ipoteză implică folosirea cu precădere a unor instrumente juridice clasice,

precum interdicțiile administrate și răspunderea, în frunte cu cea penală. Cea de-a doua implică o funcție stimulatorie, de impulsționare a comportamentelor favorabile protecției și dezvoltării (extinderii) patrimoniului cultural și natural, aferentă mai ales instrumentelor economico-fiscale și de planificare consacrate legislativ. Desfășurarea unui asemenea proiect universitar deopotrivă didactic și de cercetare științifică, prin rezultatele sale, se poate constitui într-un nimerit act de omagiere a anului 2018 – *Centenarul Marii Uniri și Anul european al patrimoniului cultural* – și, prin aceasta, un exemplu de prețuire, valorificare și afirmare a creației românești și europene.

*

* *

Volumul de față cuprinde expuneri și analize ale principalelor probleme ridicate de temă, fără pretenția de a fi exhaustiv. El se dorește a fi mai ales un punct de plecare menit să genereze o nouă direcție complexă și interdisciplinară de cercetare științifică și acțiune practică, vizând, pe de o parte, o viziune juridică integratoare – care implică aspecte mergând de la dreptul constituțional, prin dreptul civil, dreptul penal, până la dreptul mediului și dreptul urbanismului, precum și dreptul UE și dreptul internațional –, iar, pe de alta, o conexiune amplă cu diversele domenii de interacțiune aferente culturii și naturii, patrimoniului cultural și natural, văzute, la rândul-le, în unitate.

Și de această dată, paginile de carte exprimă rezultatul inițiativei și conjugării eforturilor între Academia Română – Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” și o instituție majoră a statului de drept, Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, expresie elocventă a modului în care cercetarea științifică și acțiunea practică se pot conjuga fericit spre a găsi soluții pertinente și eficiente problemelor socio-economice și culturale ale epocii noastre.

Reprezentând deja o tradiție – prin realizări anterioare deja publicate și cunoscute – punem cooperarea noastră sub forma proiectului *Protecția patrimoniului cultural și natural al României* sub semnul generos, deopotrivă, al Centenarului Marii Uniri și deschiderii și vocației europene a dreptului și culturii juridice românești.

Prof. univ. dr. **Mircea Duțu**
Directorul Institutului de Cercetări
Juridice „Acad. Andrei Rădulescu”
al Academiei Române

Prof. univ. dr. **Augustin Lazăr**
Procurorul general al Parchetului de pe
lângă Înalta Curte de Casație și Justiție

Preface

Cultural and natural heritage protected by Law

By a significant coincidence, 2018 shall be designated both as the *European Year of Cultural Heritage* (according to Decision of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017) and as the year of the *Great Union Centennial*, the action that accomplished the Romanian unitary national State in 1918.

Besides their characteristic meanings, both events generate a collective feeling of sharing a common history and identity. And this all the more so as „The year 2018 has a symbolic and historical importance for Europe and its cultural heritage, as it marks a number of significant events such as the 100th anniversary of the end of World War I and of the independence of several Member States (...)”, as it is mentioned in the whereas of the decision made by the European Union (EU or the Union), and therefore such designation can offer „opportunities to better understand the present through a richer and shared comprehension of the past” (whereas 15).

Indeed, *cultural heritage* is an essential element of the European identity and is at the center of the European design; cultural heritage is not only a means to understand our past, but also an advantage likely to help us build the Europe of the future. Such identity-related connotations are clearly brought out also from the anniversary of one century as national, unitary, and undivided State; the feeling of national unity and dignity works together with the conscience of the common European destiny and is harmoniously complemented with the respect of the diversity of cultural expressions.

The ideas, principles and values integrated in the national and European heritage represent a common source of memory, understanding, identity and dialogue, cohesion, and creativity in European Union and in every Member State.

Cultural heritage is extremely valuable for the European society, from a spiritual, social, economic, and environmental point of view.

Being a common one, the cultural heritage does not exist and does not express itself independently of its natural structure and that is why the phrase „cultural and natural heritage” becomes increasingly used and acquires a conceptual consistency.

Given its exceptional importance and based on „Noah complex” to gather new values under the protection of the heritage ark, the common heritage (both cultural and natural) which has been developed by modern world as a collective resource and a good for everybody, kept for future generations, must be preserved, safeguarded and managed in a sustainable manner.

To achieve such objective, the law plays a foremost part. From such anniversary perspective, but especially under the pressure of the emerging specific issues which are increasingly stringent and important, having a relatively unitary nature and which requires the intervention of the law, an idea has been born of a theoretical construction under the *effigy of the legal protection of the cultural and natural heritage*.

Of course, as regards the realities, various statistical data and obvious findings show an unprecedented aggression, with incalculable consequences on different components of such

heritage and common values, which requires a rapid, proper and efficient intervention of the law. But such legal approach needs to have certain conceptual-operational premises delimited and defined. There are major theoretical difficulties. The heritage is, par excellence, a polysemous notion, whose sense and meanings are clearly and precisely imposed when established according to law, and the terms „cultural” and „natural” are still quite imprecise and require the same clarification, and after that the protection of such heritage would be outlined within various branches of the law.

Traditionally, the etymology of the word *patrimonium* is related to inheritance, and in the legal language it is still marked by *summa divisio* between private law and public law; for the private law scholars, this means all the rights and obligations of a person, having as core particularity the reference to the notion of universality, while the public law scholars have developed the notion of *common heritage*. As it has been noticed, the heritage according to civil law is the legal outcome of the economic liberalism, while the common heritage is related to a more traditional and unproductive concept, evoking the original vision of heritage which, in Ancient Greece, designated „the whole land useful for a family to survive”. It should be kept in mind and mentioned then the idea of *transmission* between generations, as well as that of affiliation, common, collective approach and the liability having the same nature, as the private interests give in to such demand.

The equation „*cultural and natural heritage*” remains also approximate and less clear, at least from a legal point of view.

Indeed, some legal definitions use itemized formulas and concern various public interests which would justify the protection of heritage, as for example: historical and artistic, scientific, archaeological, esthetical, technical, to which the intangible heritage was added recently.

Finally, the term *natural* does not correspond to any precise definition, which results in the difficulty to attach a special protection and preservation regime to the same. It is generally believed that the natural heritage is the outcome of the natural forces’ action, without any intervention of man, but obviously it is often difficult to identify a „pure nature” without any humankind intervention for the purpose of organising, using or just knowing. After all, between environment and natural heritage there is only a false opposition, and, in any case, a primary complementarity is noticed, going up to a primordial unity.

The new legal perception, which was mainly asserted 45 years ago by the Paris Convention of 16th November 1972, regarding the protection of the world and cultural heritage, distinguishes between both categories of heritage, but favours the unity of their protection, by regarding nature and culture as common values, contributing to world’s heritage. We are thus in the presence of an extended and interdisciplinary, even globalising concept that emerges.

As a general and generalising conclusion, leaving aside the inherent difficulties, including the legal difficulties in defining its contents and meanings, the notion of heritage is capable of unifying the protection regime, by limiting the absolutism of the ownership right in the name of the general interest, of the solidarity *intra* and between the generations and by favouring the institutionalisation of an international cooperation in this field.

Once revealed, such preliminary clarifications and mentions are to predict the outlines of a potential *law of cultural and natural heritage*, as a new field of regulation and scientific discipline in progress. As this approach is still at the beginning, we take the liberty

of noticing, for the time being, that should the protection of heritage has been conceived first of all within the domestic law, a legal regime of such nature asserts itself also at international level, and the European Union promotes an integrated approach of the same and believes that its protection is a common liability for all concerned parties.

Besides this „vertical” structure, by legal disciplines and regulatory levels, in the horizontal context a *cultural and natural heritage law* is closely related, to the extent it may be confounded, in some respects, with the environmental law, without being able to disregard the common elements, inseparable from the culture law and the urbanism law. As it has recently arrived among “the new laws”, this law has an evident interdisciplinary nature, is in the process of delineating the field of the regulatory subject and of seeking other components for its individualisation, but with an implacable assertion for sure.

On the impulse of such anniversary events and starting from theoretical premises and considerations like those presented herein above, we took the initiative of organising, under the generous didactic auspices of the Ecological University of Bucharest, an interdisciplinary course for the *Legal protection of the Romanian cultural and natural heritage*, with the participation of some exceptional specialists in the field of the issues approached in this way. Its curricula will include, after the necessary preliminary notions (heritage, common heritage, cultural and natural heritage, delineation of the heritage protection in and from various branches of law, related institutional system etc.), the analysis of the chapters dependent on the pertinent legal regime: *protection of the immovable heritage* [archaeological, historical monuments, elements of the built and unbuilt heritage (sites and landscapes, seashore and marine environment, mountain, forests, fauna and flora)], *protection of the movable heritage* (movable cultural goods, museums and collections, libraries, archives and legal deposit), *protection of the intangible heritage* (inventory of the tangible and intangible heritage, intangible heritage and intellectual property) and *conclusions and propositions* (possible theoretical evolutions, actions towards a codification, perspectives for approach and promotion, and so on).

The option for such structure of the matter is justified by starting from the observation that the most appropriate distinction, division of the legal action for protection refers to the tangible and respectively intangible heritage. The protection regime of the tangible heritage is unified, meaning that the difference between natural heritage and cultural heritage has only a relative pertinence, legally speaking. The fundamental distinction being used in law is, in this regard too, the classical one between immovable and movable heritages. Therefore, no matter whether it is about constructions or unbuilt areas, such elements are assimilated to the *protection of the immovable heritage*, which belongs to and asserts itself in strong interaction with the environmental law and the urbanism law, while the *protection of the movable heritage* would involve, first of all, the administrative law. As for the *protection of the intangible heritage*, this one involves especially the intervention of the intellectual property law. Besides such analysis and assessment of *lege lata*, as this is a new, unprecedented field of legal regulation and reflection, a main part should be given to prospective investigations, which aim at configuring the particularities and at assigning operability elements to the aspects that individualise this field, materialised under the form of *de lege ferenda* propositions. And these ones may be materialised through a proper perception and an interdisciplinary synthesis that should mark the specific nature of such legal action. It is undoubtedly required for such didactic process to be expressed, first and foremost, under the form of a „user manual”, more precisely a paper that should contain

both the theoretical presentation and the presentation of the tools used to accomplish practically the protection objectives. Such perception supposes a prior methodological specification. The protection requires both defence and development measures. The first assumption involves the use of mainly classical legal instruments, such as interdictions inflicted and the liability, starting with the criminal liability. The second assumption involved a stimulating function for encouraging conducts that are in favour of the protection and development of the cultural and natural heritage ('s extension), in relation mostly with the economic and tax instruments, as well as the planning instruments provided by laws. Such academic project, both didactic and for scientific research, by its results, may represent an appropriate action to pay homage to year 2018 – *Great Union Centennial* and *European Year of Cultural Heritage* – and, thus, an example of appreciation, valorisation, and assertion of the Romanian and European creation.

*
* *

This paper contains presentations and analyses of the main issues that this subject raise, without pretending to be exhaustive. It wishes to be especially a starting point meant to generate a new complex and interdisciplinary direction for scientific research and practical action, aiming, on one hand, at an integrating legal view – which involves aspects from constitutional law, through the civil law, the criminal law, to the environmental law and the urbanism law, as well as EU law and international law –, and, on the other hand, a vast connection with various fields of interaction related to culture and nature, to cultural and natural heritage, which at their turn are taken as a whole.

The pages of the book are expressing this time too the result of the initiative and the joint efforts of the Romanian Academy – „Acad. Andrei Rădulescu” Legal Research Institute, and a major institution of the Constitutional State, namely the Prosecutor’s Office within the High Court of Cassation and Justice, which represent the eloquent expression of how the scientific research and the practical action may combine in a happy manner in order to find pertinent and efficient solutions to social, economic and cultural issues of our times.

As this is already a tradition – given the prior papers already published and known – we give our cooperation the form of the project *Protection of Romanian cultural and natural heritage* under the generous aegis both of the Great Union Centennial, and of the receptivity and vocation of the Romanian law and legal culture at European level.

PhD **Mircea Duțu**
Manager of „Acad. Andrei Rădulescu”
Legal Research Institute
of the Romanian Academy

PhD **Augustin Lazăr**
General Prosecutor of the Prosecutor’s
Office within the High Court of Cassation
and Justice

UN CUVÎNT DE ÎNSOȚIRE

Am avut trei motive să fiu surprins, încântat și recunoscător, când, prin amabilitatea domnului Augustin Lazăr, am primit, în format electronic, textul volumului de față. *Surprins*, pentru că, în ultimii ani, am ajuns să identificăm justiția doar cu sfera luptei anticorupție. E o luptă esențială, desigur, dar ea nu poate epuiza domeniul dreptului și ampla tradiție a jurisprudenței europene. Nu mă așteptam, deci, să descopăr cum un corp de elită al științelor juridice autohtone găsește interes, timp și o riguroasă expertiză, pentru a se dedica, într-un context sumbru și agitat, unui monumental efort de lămurire și reglementare a temeiului și a procedurilor fără de care protecția juridică a patrimoniului cultural și natural nu poate fi eficientă. Am fost *încântat*, în plus, să pot răsfoi o lucrare solidă, un tratat, de natură să illustreze la superlativ istoria jurisprudenței naționale și, îndrăznesc să spun, europene. Sînt, totodată, *recunoscător* autorilor pentru cordialitatea invitației lor de a-i însoți, cu un scurt cuvînt înainte, în înfîlnirea cu publicul cititor.

Revin la cele trei motive care explică bunele mele sentimente semnalate mai sus:

1. Volumul apare, ca prin miracol, într-un context somptuos: e Anul Centenarului și, întîmplător (dar eu nu cred în întîmplare...), anul declarat, printr-o decizie din 17 mai 2017 a Parlamentului European, Anul European al Patrimoniului Cultural. Gestul echipei auctoriale de a se înscrie în această frumoasă țesătură de coincidențe și de a privi, constructiv, spre un subiect neglijat îndeobște, e o probă de exemplară responsabilitate.

2. Lucrarea de față a constituit, pentru mine, și un prilej de anamneză. Când, în decembrie 1989, am ajuns la Ministerul Culturii, problema patrimoniului național mi s-a impus cu titlu de urgență. Nicolae Ceaușescu desființase, după cutremurul din 1977, Comisia Monumetelor Istorice (înființată, prin decret regal, în 1892), ca să aibă mână liberă în bezmeticul său proiect de „resistematizare”. În vigoare rămăsese doar Legea nr. 63 din 1974, care punea accentul mai cu seamă pe protecția bunurilor culturale *mobile*. În rest, existența acestei legi n-a putut împiedica nici dărîmarea unor întregi cartiere urbane, a unor importante monumente de cult și nici tentativele nomenclaturii de „a șterge diferența dintre sat și oraș” printr-o dezastruoasă politică a „reorganizării” rurale, de natură să stîrnească severe îngrijorări europene (vezi inițiativa „*Villages Roumains*” din 1988). Legea despre care vorbim a „tolerat” distrugerea cartierului Uranus din capitală, demolarea Spitalului Brâncovenesc, a Bisericii Sf. Vineri și nenumărate alte crime patrimoniale. Ministerul post-decembrist al Culturii și-a făcut o datorie din reînființarea Comisiei Naționale a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice (CNMASI) în februarie 1990. În martie, am acceptat aderarea la Convenția U.N.E.S.C.O. pentru protecția monumentelor, în august au reapărut *Revista Monumentelor Istorice* și *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*. Legea nr. 63/1974 a fost abrogată și s-a trecut la construcția unui nou proiect legislativ. Demersul s-a dovedit laborios, datorită unor tensiuni interne între specialiști, dar, în cele din urmă, pe 16 octombrie 1991, împreună cu președintele CNMASI, dl Grigore Ionescu, am înaintat Parlamentului (respectiv Comisiei pentru cultură, arte, mijloace de informare în masă), propunerea noastră finală pentru o lege a monumentelor istorice. Din păcate, forul legislativ a avut, pare-se, în anii următori, alte urgențe, ceea ce a făcut ca proiectul depus pe masa legiuitorului să fie votat abia în anii 2000-2001 [Legile 182 și 422]. (Pentru cei interesați de istoricul acestui episod din istoria legislației privind protecția patrimoniului,

recomand lectura articolului doamnei Cezara Mucenic, *Istoria CNMASI-DMASI*, apărut în „Revista Monumentelor Istorice” nr. 1-2/2000, pp. 69-78).

3. Se vorbește mult, pe scena publică, de „identitate” națională, de tradiție, de geniul creator al poporului nostru, dar lucrurile rămân, din păcate, la nivelul ornamenticii electorale. Patriotismul nu pare să ceară conașionalilor noștri aflați la vârful instituțiilor diriguitoare nici să stăpânească, corect și expresiv, limba română, nici să se îngrijească, respectuos, de cultura țării, nici să se ocupe de conservarea competentă a bunurilor și valorilor noastre patrimoniale. Or, nu există identitate națională fără profil spiritual, fără păstrare și transmitere de opere și monumente definitorii, fără respect al trecutului și fără bun gust.

Filosofii se străduiesc, de mult, să deosebească între „a fi” și „a avea”, balanța „calitativă” înclinînd spre „a fi”. Dar, tematica patrimoniului dovedește că nu există „ființă”, fără substanță, prezență fără memorie, identitate fără retrospectivă, fără *acumulare* valorică. Un filosof român, Mihai Șora, avea dreptate să adauge verbelor fundamentale „a fi” și „a avea”, verbul „a face”. Pentru *a fi* și pentru *a avea* mărturia perpetuă a ființei tale *moștenite*, trebuie să *lucrezi*, harnic, la salvagardarea tezaurului văzut și nevăzut al istoriei proprii. Fără „a avea” și fără „a face”, „a fi” eșuează în spectral, sau în fudulie vidă. Este cu atît mai bine-venită contribuția volumului de față la „grădinăria” juridică a unui teritoriu vital pentru imaginea țării și pentru rețeaua de valori care o susțin. Esențial este și faptul că, dincolo de problematica patrimoniului cultural, e abordată și aceea – dramatic actuală – a patrimoniului natural, precum și aceea a proprietății intelectuale. De-acum înainte, decidenții înclinați spre superficialitate nu vor mai putea pretinde că le lipsește „instrumentarul” pentru a acționa coerent și temeinic.

Andrei Pleșu

Capitolul I

ELEMENTE INTRODUCTIVE

A. Probleme conceptuale preliminare

Expresia „dreptul patrimoniului cultural și natural” este o apariție recentă în peisajul dreptului comparat, lucrările consacrate subiectului rămânând încă rare și în căutarea definitivării obiectului propriu de reglementare și de cercetare, precum și în privința surprinderii și exprimării specificității sale. În orice caz, suntem în prezența unui ansamblu de reglementări în curs de structurare, formal, într-o nouă ramură, dacă nu autonomă, cel puțin identificabilă prin singularitatea sa. Ca o primă dimensiune definitorie, noul drept deține un obiect specific de protecție și conservare, *patrimoniul* (cultural și natural), o noțiune astfel fundamentală, fondatoare.

Ea este completată de emergența unui drept la acces echitabil la patrimoniile (culturale și naturale), cristalizarea unor principii specifice sau particularizarea unora existente și alte elemente care marchează genul proxim și exprimă diferența specifică.

1. Patrimoniul – conceptul pivot. Coborâtor din ancestralul complex al „Arcei lui Noe” al popoarelor, expresie a instinctului natural de conservare și supraviețuire al fiecărui individ, *patrimoniul* este un termen polisemic, un concept în mișcare, unul dintre cele mai străvechi, mai persistente și mai intangibile ale culturii, istoriei și dreptului. Din punct de vedere etimologic, provine din latinescul *patrimonium* și evoca ideea de moștenire, mai precis semnifica, inițial, „bunul transmis de tată”, fără ca totuși să întruchieze un concept juridic, în timp ce *res patrimonio* erau lucrurile susceptibile de apropiere privată, dar compunând domeniul public roman. Așadar, însăși etimologia termenului (ceea ce provine de la părinți), trimite la ideea de transmisiune¹.

La originile și începuturile sale, în dreptul roman, *patrimoniul* desemna bunurile unei persoane, dar într-o abordare „obiectivă” sau „obiectivistă”, adică una centrată pe bunuri. Totodată, el era conceput ca fiind colectiv; se compunea din toate bunurile necesare folosinței comune a grupului (a familiei, în principal) și exista, în consecință, pe durata acestei utilizări. De asemenea, și în Grecia arhaică el reprezenta „ansamblul terenului util supraviețuirii unei familii”.

În prelungirea unei atare viziuni, în perioada feudală, bunurile donate Bisericii formau „patrimoniul săracilor”. La 1694, *Dictionnaire de l'Académie française* îl definea ca fiind „un bun care vine de la tată și de la mamă, care a fost moștenit de la tatăl și de la mama sa”, iar pentru *l'Encyclopédie d'Alambert* era vorba de „un bun de familie; ceva care a provenit prin succesiune ori prin donație în linie directă”. Mai spre zilele noastre, dicționarul *Litttré* îl consideră, într-o accepțiune generală, ca „bun al moștenirii care descinde, potrivit legii, de la tați și mame, la copiii lor”. Prin extensie, termenul a ajuns să desemneze bunurile Bisericii, cele ale coroanei, apoi, din secolul al XVIII-lea, bunurile cu semnificație și

¹ J.-P. Babelon, A. Chastel, *La notion de patrimoine*, Editions Liana Levi, Paris, 1994, p. 49.